

др Стојан Т. Томић,
професор Факултета политичких наука у Сарајеву

ПОЛИТИЧКЕ ИНСТИТУЦИЈЕ И САМОУПРАВЉАЊЕ

„Рехабилитација институције омогућена је развитком теорије о самоуправљању”

(Јован Борђевић)

Теорија и пракса самоуправљања пружају нове шансе теорији и пракси институција, посебно политичким институцијама револуције и самоуправљања. Ако је „теорија институција у току посљедњих двадесет година запостављена у политикологији, социологији и у правној теорији...” (Ј. Борђевић), онда самоуправљање може да умањи теоријско запостављање укупног институционалног ансамбла савременог доба, посебно револуционарног и самоуправног доба. Револуција и самоуправљање успостављају многобројне односе између процеса и односа, између садржаја и форми, односно између револуционарних и самоуправних садржаја и институционалних облика испољавања тих садржаја. Ако политичке институције посматрамо као формализоване облике кроз које пролази одређена садржина (политичка и социјална која је политизирана), а самоуправљање као садржај, као процес који пролази и кроз политичке и кроз неполитичке институције, онда се може говорити о односу између процеса (садржине, суштине) и форме, о односу између суштине и облика испољавања суштине. Међутим, политика је такође суштина, специфична суштина, процес који пролази кроз институције — у конкретном случају кроз политичке и неполитичке или мање политизирани институције, па се може говорити о односу између два обрасца суштине — између политичке и самоуправне суштине, између два процеса — између политичког и самоуправног процеса. Све то упућује да на самом почетку одаберемо и дефинишемо јединицу анализе и посматрања.

Предмет расправе су односи између политичких институција и самоуправљања, односи између политичке суштине и форме, с једне, и самоуправне суштине и форме, с друге стране. Односе посматрамо као облике, начине формирања и испољавања једне суштине — у конкретном случају политичке и самоуправне суштине. Интересују нас она подручја, оне тачке на којима се додирује политика и самоуправљање, у ширем смислу ријечи, а у ужем дефинисању предмета расправе, анализирамо само оне тачке на којима се додирују политичке институције и

самоуправљање. Самим тим је речено да за централну јединицу анализе узимамо односе између политичких институција и самоуправљања.

Односи као форма испољавања одређеног процеса, одређене суштине могу бити разноврсни — то могу бити односи сарадње и конфликтни односи, дакле, противрјечни и хармонични, то могу бити односи доминације и равноправни односи, формални и неформални, јавни и мање јавни, инструментални и консумптивни, односи стимулације и дестимулације, антагонистички и неантагонистички односи (класни и некласни односи).

*

Између политичких институција и самоуправљања успостављају се многобројни односи и на многобројним тачкама на које (и то само на неке) овом приликом желимо да укажемо, а све у намјери операционализације најављеног предмета расправе.

1. Револуција је најзаслужнија за успостављање сложених односа између политичких институција и самоуправљања, а револуционарни концепт успостављања односа је присутан и у послеоружаној фази револуције, то јест, у савременој фази конституисања и успостављања самоуправљања као својеврсног облика перманентне револуције, као нове форме и садржине револуције. О чему се овдје ради?

Прије свега, о томе да су до сада све социјалистичке револуције започеле и предуго остале као политичке револуције, а мање као социјалне револуције којима се надао Маркс у својим прогнозама револуција. Из таквог карактера револуције дошло је до упадљиво појачане социјалне улоге политичких институција у свим областима, посебно у области политичке партиципације, политичке демократије и самоуправљања (као што смо до сада на више мјеста указивали, између наведене три категорије постоје многобројне квалитативне, битне разлике и веома мале сличности). Југословенска социјалистичка револуција је до сада најдаље отишла у трансформацији политичке револуције у социјалну, па отуда је и улога политичких институција, како у оружној, тако и у самоуправној фази по много чему специфична, али то подручје (специфичности улоге и социјалних функција политичких институција) занемарено је у научним истраживањима, па ваља очекивати нешто већу пажњу политологије и других научних дисциплина према наведеном подручју. Познато је да су политичке институције, прије свега, политичка авангарда (КПЈ) надокнађивале многобројне мањкавости социјалне душе и димензије револуције (неразвијености радничке класе у срединама у којима је изведена револуција, неразвијеност грађанских политичких институција као што су политичка демократија, политичка репрезентација, прије свега, неразвијеност политичке културе као обрасца, стандарда и начина политичког понашања појединаца, социјалних група и политичких институција). Из свега тога је произашла појачана улога политичких институција која је у неким периодима и земљама прешла у пренаглашену улогу, при чему су абнормално расле и јачале социјалне функције политичких институција док су замирале, односно остале неразвијене социјалне функције социјалних, неполитичких институција.

Из свега реченог произлази најмање један закључак, једна генерализација, која гласи:

за онолико за колико је социјалистичка револуција политичка револуција, за колико је развијена политичка, а неразвијена социјална садржина социјалистичке револуције, најмање за толико ће постати и за дуже вријеме остати појачана, наглашена, негдје и некад и пренаглашена социјална функција и улога политичких институција. Трансформацијом политичке у правцу социјалне револуције, настаје трансформација политичких у социјалне институције.

2. Између социјалистичке револуције и самоуправљања, на свјетском плану, успостављен је суштински однос, који је на неким тачкама прекинут, ослабљен, при чему је доведена у питање и сама суштина социјалистичке револуције. О чему се овдје ради?

Ради се о трансформацији пароле револуције у самоуправну паролу, односно о егзистенцији суштине револуције у разним периодима и у разним облицима (у оружаном и каснијем периоду). Познато је да парола социјалистичке револуције гласи: ослобођење радничке класе је ствар саме радничке класе, што је у југословенској револуцији демократизовано, па се може казати да је народноослободилачка борба избацила и реализовала паролу: ослобођење народа је ствар самог народа (социјалистичка форма револуције ишла је кроз народноослободилачку форму, кроз народноослободилачке политичке институције — кроз партизанске одреде, народноослободилачку војску, кроз народноослободилачке одборе, кроз АВНОЈ, народни фронт, Антифашистички фронт жена, Уједињени Савез омладине Југославије (УСАОЈ), кроз народну милицију, народне судове и све тако редом и слично).

Класно-пролетерска Марксова и марксистичка парола о томе да је ослобођење радничке класе ствар саме радничке класе је, у југословенским условима, демократизована и уздигнута на нивоу народа, нације, на нивоу патриотизма, при чему ништа није изгубила на својој класној садржини.

Из такве пароле — о самоослобођењу развија се парола о самоуправљању (1950. године је ова парола и институционализована, тако што су конституисани раднички савјети као институције самоуправљања), а нешто касније постала је актуелна парола о самозаштити и самоодбрани (и ова је парола институционализована — комитети ОНО и ДСЗ, јединице територијалне одбране и друге институције самозаштите).

Надамо се да за аналитичке (теоријско-методолошке) потребе неће бити преоштро и нетачно ако кажемо да се све ово збивало у веома оштрим политичким конфликтима (1941—1945, 1948. и касније) и да је политика, односно политичка партија (КПЈ у виду авангарде) најзаслужнија и за извођење револуције, као и за увођење самоуправљања, да је у неку руку политика (политичка револуција) најавила социјалну револуцију у виду самоуправљања које води ка одумирању политичких институција и саме политике. На тако означеној историјској тенденцији и сама КПЈ врши сопствену трансформацију тако што редуцира неке своје политичке функције у корист самоуправљача, припрема одумирање политике и политичких институција, при чему се не смањују историјска улога и одговорност тих институција, прије свега, Савеза комуниста Југославије, који је израз трансформације КПЈ у самоуправним условима.

Све ово је ставило политичке институције, прије свега СКЈ у веома противријечну ситуацију, при чему долази неминуовно и до конфликта између неких социјалних функција — смањују се неке социјалне функције политичких институција у условима самоуправљања, али се не смањује историјска улога и одговорност тих институција.

3. Конституисано у познатим историјским условима самоуправљање не може без политичких институција, али се неће моћи дуго дружити са политичким институцијама (јер политика и политичке институције треба да одумиру да би самоуправљање расло, јачало и развијало се). Пренаглашена улога политичких институција ставља самоуправљање у политичку сјену, у сјену политичких институција, а познато је да у сјени не може да расте и да се развија млада биљка (самоуправљање) која пожути, увене и на крају угине, или не даје плодове. С друге стране, прерано повлачење политичких институција из самоуправне сфере оставља младо самоуправљање незаштићено пред класним непријатељем (пред буржоаском контрареволуцијом) што, такође, води ка уништењу самоуправљања. К тому треба додати и навалу сопствене бирократије, прије свега, политичке бирократије (као друге опасности за револуцију — Енгелс), па се пред политичке институције, прије свега, пред политичку авангарду (Комунистичку партију, у југословенском случају пред СКЈ) поставља питање како самоуправљање заштитити од политичке бирократије, односно, колико је могуће борити се политичким средствима и политичким институцијама против политичке бирократије, а да у тој борби и саме политичке институције не прерасту у политичке бирократске институције које владају у име класе, умјесто да омогућавају да сама класа влада, да сама самоуправља.

Према садашњој процјени ситуације — и свјетске и регионалне, по својој прилици ће револуцији и самоуправљању још за дуго бити неопходан политички плашт, политички заштитник, јер је и сувише велика опасност како од контрареволуције, тако и од сопствене бирократије. Али се при томе стално намеће старо питање: да ли и овдје лијек неће бити гори од болести, да ли се и одвје заштитник самоуправљања не претвори у татора над самоуправљањем, као што се и дешавало у историји социјалистичких револуција, када су се заштитници политичке демократије претворили у татора над демократијом (случај стаљинизма у раним варијантама и у разним земљама).

4. Све ово намеће питање које гласи: до којег степена, на којим тачкама и на који начин и помоћу којих институција и инструмената ће политичке институције стимулирати самоуправљање, самоуправни процес и самоуправне институције, како и на којим сегментима успостављати и задржати односе између политичких институција и самоуправљања. То је четврто наше аналитичко питање. Начелна одређења су више него позната, али су и поред тога присутне многобројне дилеме и тешкоће које не извиру само из тога што програмирано није реализовано (из несасгласности између програмског и оствареног), него из других познатих и мање познатих разлога.

Усуђујемо се да укажемо на неке сегменте који нису инциденталне нарави (не остварује се програмирано, формирају се девијације), него које имају нешто другачију природу.

Ако се жели истаћи социјална, прије свега, политичка функција политичких институција у самоуправном добу, а да се при томе те функције и улоге не запоставе нити пренагласе, онда има довољно разлога да наше четврто по реду аналитичко питање лоцирамо на неколико сегмената политичке и самоуправне стварности:

а) То је подручје политичке оријентације и социјализације. Политичке институције имају изузетну улогу на овом подручју, то јест, на подручју политичке оријентације и социјализације грађана, група, институција. Револуционарна и самоуправна политика врши генералну оријентацију појединаца, социјалних група и институција према социјалистичкој револуцији као самоослобођењу и ка самоуправљању као наставку самоослобођења. Ваља казати да су не само у свијету (више) него и у земљи (мање) присутне и друге политичке оријентације, антиреволуционарне и антисамоуправне, па се од политичких институција очекује појачана улога на том подручју. Ако се уважи чињеница да је процес политичке оријентације (и политичке дезоријентације) веома сложен процес, то само по себи још више указује на појачану улогу политичких институција, прије свега, политичких организација, а у њима авангарде — комунистичке организације.

б) То је подручје заштите и самозаштите социјалистичких и у њима политичких вриједности самоуправног социјализма. Ријеч је о веома младим и још неафирмисаним и неконституисаним вриједностима које су све више објекат напада од стране снага контрареволуције и контрсамоуправљања, од стране бирократије. Политичка права и дужности, политичке слободе, међу којима се налази и самоуправна слобода, политичка одговорност, политичка смјелост и склоност ка политичком ризику, али не и авантури, политика братства и јединства, политика и други видови равноправности нација и народности, политика расподјеле према резултатима рада уз неопходни солидаризам, политика одбране, заштите, самоодбране и самозаштите, односно уставна забрана потписивања капитулације, а изнад свега човјек, у њему политички човјек и грађанин — то су само неки „објекти” политичке самозаштите политичких вредности самоуправног социјализма. Ако се тој листи додају и многобројне људске и социјалне вриједности (поштење, једнакост, правда, добро здравље и дуг живот људи, лична срећа човјека као главни циљ социјализма), онда се лако могу сагледати поља дјелатности политичких институција без којих је немогуће заштитити наведене вриједности.

в) То је подручје усаглашавања политичких интереса, односно усаглашавање неких самоуправних интереса политичким средствима у и помоћу политичких институција. Политичке институције су, прије свега, институције за усаглашавање политичких и неких других интереса, па самим тим то нису институције за задовољавање људских потреба (као што је водовод, биоскоп, болница; школа), уколико под појам потреба не уврстимо и потребу усклађивања супротних интереса.

У заостреним политичким, класним супротностима заштитна функција класних интереса од стране политичких институција је појачана без обзира што тај задатак преузимају на себе и друге, нарочито самоуправне институције. Али, без политичких институција остале институције нису довољно јаке за такву функцију. Надаље, политичке инсти-

туције не дозвољавају развој политичког плурализма, уз стимулацију плурализма самоуправних интереса, што још више чини сложеном социјалну улогу политичких институција.

г) Подручје усаглашавања политичких интереса није политички монопол политичких институција, али је прерано очекивати брзу демонаполизацију. И не само да је прерано, него је, по нашем виђењу, и опасно по револуцију и самоуправљање. Наше анализе стања и тенденција показују да се управо на овом *сегменту односа између политичких институција и самоуправљања* формирају многобројни штетни односи о којима желимо да кажемо коју ријеч. Мислимо на социјалне функције политичких, као и на социјалне функције осталих институција, међу њима и самоуправних. У подјели социјалних функција на политичке и на остале институције, чини се, дошло је до многих нејасноћа и неадекватних рјешења, на која ми подуже указујемо, па се излажемо опасности да неке ствари и овом приликом поновимо. О чему се ради?

Ријеч је о томе да су *неке политичке функције преузеле самоуправне и друге институције*, мада би оне (политичке функције) требало и даље да остану у домету политичких институција уз веома опрезно преношење на неполитичке институције (подјела институција на политичке и неполитичке је доста груба и неадекватна и овдје је уведена више као методолошка, а не као идеолошка категорија). Мислимо на следеће ситуације: самоуправне интересне заједнице су преузеле функцију усклађивања потреба и интереса између глобалног друштва и његових појединих сегмената што би, опет по нашем мишљењу, требало још неко вријеме задржати у надлежности политичких самоуправних институција. Тако самоуправна интересна заједница образовања преузима на себе улогу да цијени глобалне, државне и општедруштвене потребе за стручним кадровима, па у име таквих потреба (процијењених) доста грубо одређује квоте — колико ће се дјече и омладине уписати у поједине школе — факултете, односно ова заједница врши грубо професионално оријентисање дјече и омладине. Још тежа је ситуација на неким другим подручјима — у електропривреди, саобраћају, здравству, култури, науци и другдје, гдје самоуправне интересне заједнице или још уже — органи самоуправљања у СИЗ-овима преузимају улогу социјалне регулације интереса на релацији глобално — посебно — појединачно, мада за то или немају или не би требало да имају законска овлашћења. Тако ће електропривреда искључити свијетло насељима у било које вријеме и на неодређено вријеме, саобраћајне организације час укидају час уводе нове линије и станице, здравствене установе грубо ограничавају кретање болесника — они не могу да врше избор љекара и здравствене институције, иако су платили допринос за здравствену заштиту.

Шта је у свему томе спорно а шта није, или не би требало да буде?

Није ни по чему спорна потреба усклађивања, па и грубог, радикалног редуцирања потреба и интереса појединаца, група, јер друштво није у стању да све потребе задовољи. Може се у име неке потребе и интереса, у име нужде и оскудице потпуно затворити школа, факултет, ограничити лијечење људи на одређеном нивоу, може се за дуже вријеме редуцирати потрошња електричне енергије, каве, детерџента, бензина, али се питамо која институција то треба да чини. То треба да буде ин-

ституција опште, а не посебне репрезентације, опште, а не парцијалне, не појединачне репрезентације, јер се ради о несугласју интереса између општег, посебног и појединачног, а не само у оквиру посебног. То би и требало да буне критериј локације надлежности функције усклађивања супротних интереса. Кад су у питању несугласности између општег (југословенског) и посебног (као што је гранско — саобраћајно, образовно, културно, спортско), односно, као што је професионално (професори, лекари, ратари, поштари, рудари, трговци, војници) у свим тим приликама и ситуацијама супротни интерес ваља у надлежност предати општој политичкој и општој самоуправној репрезентацији, односно делегацији(збору грађана, комуни, скупштинама друштвено-политичких заједница).

И обратно. Супротне интересе унутар посебности (унутар рудника и рудара, унутар универзитета и факултета, унутар просвјете, унутар здравства, унутар поште, шумарства и слично) ваља предати у надлежност посебних институција — интересних и самоуправних. То практично значи да у оквиру друштвено дефинисаних потреба и могућности (колико дати за здравство, за науку, образовање, инвестиције, за лични доходак) посебне институције имају право да усаглашавају супротне интересе између посебног и појединачног — колика ће бити плата инжењера, а колика радника, колико у болници дати за лијечење, а колико за исхрану болесника, колико у просвјети дати за личне дохотке, а колико за опрему лабораторија. Судећи према тренутном, а и нешто подужејем трајању, стање на овом подручју је веома нејасно и недефинисано, могло би се казати на неким сегментима и конфузно (самоуправна заједница одређује колико уписати лекара, политолога, агронома, односно колико дјече уписати да изучавају руски, а колико француски, или неки други језик — ово посљедње одређује школа у име општих потреба земље, мада за то није овлашћена нити квалификована).

Када критикујемо постојеће стање и залажемо се за нешто другачија рјешења, онда смо дужни дати нека образложења, указати на неке општепознате ствари да се не би казало да то не уважавамо или не познајемо. Ријеч је о неколико ствари.

Прво. Не постоји нити може постојати груба подјела институција на политичке и неполитичке, тим прије, ако се зна да свака институција, па и институција Црвеног крста није неполитичка институција. Према томе, политиком се баве и раднички савјети, и спортски клубови и СИЗ-ови, али те институције нису ни партијске, нити државне, нису, дакле, политичке у ужем смислу ријечи посматрано.

Друго. Постоји велики број самоуправних институција којима је првенствена надлежност и дужност да се баве усклађивањем супротних политичких интереса нешто на изразито политичкој, државној, а нешто на самоуправној, дакле, на недржавној и неполитичкој основи (опет у ужем смислу ријечи казано). Такве политичке институције су зборови бирача, данас зборови радних људи и грађана, делегатске скупштине, извршна вијећа и извршни органи делегатских скупштина друштвено-политичких заједница, таква је и мјесна заједница, комуна, република, покрајина, Федерација. Све су оне или сви су они и држава и друштво, и политика и самоуправљање, и принуда (државна, политичка) и добровољност — самоуправна, самосвјесна. Стога се и залажемо за редистри-

буцију социјалних функција из области усаглашавања супротних интереса у корист друштвено-политичких као самоуправних институција, а без оштећења осталих самоуправних институција које нису институције државне, па ни политичке у ужем смислу ријечи.

Желимо да кажемо да супротне интересе између друштва као цјелине и посебних заједница (радних, производних, локалних, регионалних, интересносамуравних — СИЗ-ова и других) треба да усаглашавају друштвено-политичке заједнице и њихове институције, као што су зборови радних људи и грађана, делегатске скупштине општина, република, покрајина, Федерације, односно Савез комуниста, ССРН на линији општег усмјеравања и чувања тековина револуције и заштите самоуправљања. Судићи према нашим налазима тренутно стање је такво да су многе такве интересе преузеле институције, којима то не припада, или не би требало припадати. Које су то институције? То су самоуправне институције као што су раднички савјети (електропривреде, водовода, болнице, поште, жељезнице и онда када се ради о релацији опште — посебно), затим, то су интересне заједнице које дефинишу и општи и посебни интерес, и општу и посебну функцију, и треће, то су неке институције које ни по чему не би требало да се баве усклађивањем супротних интереса (сем у својим колективима), односно то су институције за задовољавање заједничких потреба, а које су се претвориле у институције за усклађивање супротних интереса између тих установа и друштва, односно грађана (то су болнице, школе, водоводи, аутобуска, жељезничка и поштанска предузећа, електропривреда), када саме и задовољавају заједничке потребе, али и редуцирају потребе по својој мјери и потреби (умјесто да се редукијом бави делегатска скупштина, збор радних људи и грађана, комуна, република, Федерација).

Органи самоуправљања и самоуправљање као цјелина ништа неће изгубити ако се општим усклађивањем баве институције опште политичке делегације и политичке репрезентације и самоуправљања (збор грађана, комуна, скупштина комуне, републике, федерације, а у њима и политичка вијећа), а релацијама посебно — појединачно остали органи самоуправљања. Раднички савјет у фабрици за производњу ципела може самостално одлучивати да ли ће, коју врсту и по коју цијену ће производити и продавати ципеле, али не може одлучивати о томе коме у продавници продати а коме не продати ципеле, као што сада чини електропривреда, пошта, саобраћај, СИЗ-ови и неке друге институције. Тако се самоуправљање од универзалног претвара у парцијално, гранско, сталешко, професионално. Само општа политичка и радничка репрезентација, која се приближава историјској делегацији, може развити самоуправљање као универзално, као општедруштвено који не негира посебно и појединачно, али и не своди на те гране самоуправљање. Политичке институције као историјске и општедруштвене институције имају и још дуго ће имати посебну заштиту и самоуправну функцију, коју ћемо нешто поближе објаснити.

*

На крају овог написа могуће је извести неколико закључака у виду резимеа:

1. Односи између политичких институција и самоуправљања су односи стимулације и односи негације — политичке институције стимулишу самоуправљање да би на тај начин саме себе негирале па се тај однос може исказати у виду слиједеће хипотезе: што више политичке стимулације самоуправљања, то више негације политике и политичких институција.

2. Постоје многоструки облици и садржаји политичке стимулације самоуправљања, а најбољи су они обрасци стимулације који храбре произвођаче и самоуправљаче да што више сами управљају у своје име и свом интересу, односно у интересу цјелине и дијелова и да тако потисну оне обрасце стимулације који политику и политичке институције стављају у ситуацију да оне управљају у име и у интересу класе, народа, јер такви обрасци дестимулишу самоуправљање. Ваља констатовати да постоје многобројна подручја на којима политичке институције посредују тако што саме управљају у име и у интересу класе, народа, самоуправљача и да се може брже смањивати посредничка улога политичких институција.

3. Међутим, све док је политике и политичких институција, све док постоји политичко друштво, све дотле остаје посредничка социјална и политичка функција политичких институција, па се намеће питање како систем политичког посредовања уградити у самоуправљање, а да тај систем не угрози систем непосредног самоуправљања?

Сматрамо да је то могуће, а и неопходно и то на такав начин што би се доста јасно разграничиле политичке оријентације (генералне, према социјализму, самоуправљању) и политички ставови и препоруке од политичких одлука. По правилу политичка одлука не би требало да улази у систем одлучивања органа самоуправљања, не би требало да тим органима намеће политичке ставове, или би то био заиста изузетан случај. Самоуправни органи узимају у обзир генералну политичку оријентацију, политичку сугестију и препоруку, па и политички став, али доношење конкретних одлука припада органима самоуправљања. Међутим, дешава се и не тако ријетко да политичке институције доносе сасвим конкретне одлуке и као такве само их трансформишу на органе самоуправљања, који формално одлуче онако како су то одлучили неки политички органи (на примјер, СИЗ-ови преузимају конкретне политичке одлуке неких политичких органа о томе колико на који факултет треба уписати студената, на којим факултетима треба обуставити упис студената, које ка тедре треба ликвидирати, које факултете са којима треба интегрисати), затим, поједини органи самоуправљања доста директно преузимају политичку одлуку неких органа о томе с ким се треба интегрисати нека радна организација. Ту су и доста грубо исказани политички ставови у виду политичке одлуке о томе колику стопу самодоприноса треба завести и у које сврхе, за колику процената треба повећати или смањити лични доходак, колику стопу доприноса увести за поједине области. Ваља казати да је најлакше директно владати, директно одлучивати, директно наређивати органима самоуправљања, директно предати политичку власт политичкој партији, организацији или некој другој политичкој институцији, али је то за самоуправљање и најопасније.

Савез комуниста се одрекао да непосредно сам врши оперативне улоге државне власти, јер то припада или државним или самоуправним

органима, а његова авангардна улога самим тим чином није ни најмање смањена када је у Програму СКЈ казано да је СКЈ све мање фактор власти. Савез комуниста својим угледом, својим примјером, снагом сугестије и аргумената може да стимулише самоуправне органе да сами доносе социјалистичке самоуправне одлуке и да пажљиво размотре сваку, па и сугестију Савеза комуниста као што пажљиво разматрају и сугестију грађана и других институција и појединаца. Све је то добро познато, па се и поставља питање откуда толика инвазија политичких одлука политичких институција, које своје ставове и одлуке доста несамоуправно преносе на органе самоуправљања. Снагу аргумената и снагу примјера, снагу авангарде никада неће моћи замијенити снага директне владавине једне политичке организације.

4. Политичке институције имају и могу имати и вршити авангардну улогу у систему самоуправљања на више начина — придобијањем самоуправљача за своје ставове, за ставове авангарде добровољним путем, изношењем аргумената који би сами по себи сугерисали политичке и самоуправне ставове, дакле, стимулисањем ставова, а не наметањем одлука. Постоји још један доста запостављен начин на који политичке институције могу да стимулишу самоуправне ставове и самоуправљање у цјелини, а то је снага личног, па и снага институционалног примјера. О снази личног примјера члана једне политичке организације да и сам буде најбољи самоуправљач и да директно кроз и помоћу органа самоуправљања и друге стимулише на заузимање социјалистичких самоуправних ставова — о тој изузетно важној улози нећемо говорити, јер је о томе довољно проговорила револуција и снага примјера комуниста, пролетера, партизана, одборника, патриота.

Желимо да укажемо на једну другу страну, на једну другу димензију снаге примјера, на снагу такозваног институционалног примјера. Политичке институције би требало да у свему и саме служе као свијетли примјер како треба уредити самоуправне односе унутар саме своје средине, некад самоуправне, а некад демократске. Био би то велики прилог самоуправљању ако би радни људи — службеници, који раде у скупштинама, у органима управе, у општинама, у извршним вијећима, у радним заједницама у политичким институцијама, као што су комитети Савеза комуниста, ССРН, Синдиката, омладине, бораца, ако би, дакле, у таквим срединама функционисало самоуправљање другима за примјер. Није наше да цијенимо стање, али, судећи према ограниченом увиду, многе политичке институције и установе не би се могле похвалити демократским и самоуправним односима у својој средини. Напротив, има и сувише примјера о томе како су баш у таквим срединама неразвијени демократски и самоуправни односи, како се расипају друштвена средства, како нема довољно самоуправне контроле. На тој релацији постоје појачана очекивања и од друштвено-политичких вијећа као политичких и самоуправних институција — самоуправљачи очекују да у том вијећу и од тога вијећа нешто више сазнају о узору самоуправљања, да им поменуто вијеће послужи као примјер политичког и самоуправног одлучивања.

Револуционарне политичке институције се нерадо прихватају насиља сем једног — то је такозвано насиље личног примјера, насиље и диктатура узорног понашања којим су се служили парнички комунари,

а на што је указивао у својим списима Антонио Грамши. Од револуционарних политичких институција се очекује да све више и саме показују, а мање другима да ријечима доказују у чему је предност самоуправног и демократског понашања, шта се све може учинити вољом, а шта се не смије чинити самовољом како политичку вољу треба сачувати од самовоље (Маркс), како вољу револуције и револуционара треба трансформисати у самопристајање, у добровољно прихватање, у самоуправно понашање. Може се казати да је револуција (оружана фаза) показала, а да се од самоуправљања очекује да и оно покаже како се формира и манифестује снага политичке институције: снага политичке институције се мјери не принудом, не насиљем (мада је и оно некада неопходно) него снагом личног и институционалног примјера. Политичке институције су носиоци политичке идеје, а не носиоци политичке принуде. По томе се и разликују политичке институције револуције и самоуправљања од бирократских и контрареволуционарних институција. Политичке институције, као носиоци политичких идеја посредују тако што идеално трансформишу у реално при чему се политика манифестује као умјетност могућег, а не као умјетност жељеног (јер су жеље често изнад реалности и могућег). Тако институције троше и хабају идеје, али их афирмишу као реалне и као видљиве.

*

У југословенској теорији и пракси највиши допринос теорији ситуација дао је професор др Јован Борђевић, мислилац, писац и васпитач многобројних генерација правника, политиколога и других професија. Скоро свако његово дјело је посвећено сучељавању политичких идеја и институција, а синтезу свега тога дао је у свом дјелу (које је он окарактерисао као политички есеј): *Идеје и институције* (Београд, Радничка штампа, 1972). У назначеном дјелу се налазе многобројне мисли које заслужују продубљену анализу, што није могуће учинити у једном пригодном прилогу као што је овај. Стога се можемо задовољити само назнакама и информацијама о неким мислима које се налазе у књизи *Идеје и институције*.

Савремена друштва запостављају или губе идеје. Постоје идеје које схватају и идеје које су схватљиве. Некритична друштвена мисао је потпомогла идеализовање одређених институција у земљама које граде социјализам. Социологија је настала као теорија институција. Самоуправна теорија је потврда и продужење дијалектичког концепта институције. „Инспирисана оригиналним Марксовим идејама о друштвено-политичким институцијама, ослобођена институционализовања и подстакнута ширењем и вредношћу самоуправне мисли, марксистичка теорија институција поново стиче централно мјесто у друштвеној критици и политичкој теорији. Настављајући самоуправну теорију, као дио марксистичког теоријског фонда, поједини млађи савремени марксисте дају драгоцјене прилоге оживљавању марксистичке мисли уопште, а нарочито у односу на институције (Кардан) и Луро нарочито“. Револуција је увијек била акт негирања и стварања институција. Институција је била и остала централни појам социологије. Институције подижу и јачају човјека који им припада, али истовремено га потенцијално или стварно

смањују, потчињавају, свдећи га на „робота“, пуког извршиоца или имагинарног члана. Оне рабају и подржавају поданика и чиновника. Лидерство прије руши него што гради институције. Институционални апсолутизам и „идиотизам“ прожима филозофску и политичку мисао у току посљедња четири вијека, он је данас у стању да затупи иначе критичке и смјеле духове. Институција је подређена императивним нормама. Рехабилитација концепта институције омогућена је развиконом теорије о самоуправљању.

Можда је најбоље и почети и завршити размишљања о политичким институцијама идејом и наведеним цитатом професора Јована Борбевића, идејом која охрабрује, још више обавезује. Развијено самоуправљање може да покаже како је могуће рехабилитовати концепт институција(1).

SUMMARY

POLITICAL INSTITUTIONS AND SELF-MANAGEMENT

The starting point of the title reads: there have been established many relations between self-management and political institutions which science has not yet researched enough and which are very complex, particularly when having in mind the contradictory relations — political institutions are withering away while self-management is developing and getting stronger. Self-management which is getting stronger cannot, for the time being, do without the assistance of political institutions, and political institutions are not only stimulating political institutions, but are frequently an obstacle to self-management. The revolution is to be most merited for the constitution of such complex relations between political institutions and self-management. This can be expressed by a hypothesis that was a topic in this article and which reads: for what the socialist revolution is a political revolution (which is predominantly so) for that is the political side developed while the social side undeveloped. Because of this, there will be, and for a longer period remain, an accented, sometimes even an over accented, social function and role of political institutions. The transformation of a political into a social revolution causes the transformation of political into social institutions. All this raised an analytical question which reads: to what degree, on which points and in which way and by means of which institutions and instruments will political institutions stimulate self-management, self-management processes and self-management institutions as an alternative to political institutions. How and in which segments establish and hold the relations between political institutions and self-management? There exist some segments of social reality in which there are established complex, frequently also incidental relations between political institutions and self-management, such as the segment and field of political orientation and socialization of the citizens, the field of protecting and self-protecting socialist and in them political values of self-management socialism and the field of achieving accord in political interests. In all this the role of violence is an attractive question — the role of administrative and other, the violence of the personal example which the Communers of Paris used.

(1) Садржај овог написа је прочитан на Округлом столу 1. новембра 1983. године у Сарајеву, у организацији Удружења за политичке науке Босне и Херцеговине и III програма Радио телевизије Сарајево, а суфинансијер овог скупа је и СИЗ за науку БиХ којој се најљепше захваљујемо.

RÉSUMÉ

INSTITUTIONS POLITIQUES ET AUTOGESTION

La thèse initiale du titre est conçu comme suit: de nombreux rapports sont établis entre l'autogestion et les institutions politiques, que la science n'a pas suffisamment recherchés et qui sont très complexes d'autant plus si l'on a en vue les exemples des rapports contradictoires — les institutions politiques dépérissent et l'autogestion se développe et se renforce. L'autogestion qui se renforce ne peut se passer, pour le moment, de l'assistance des institutions politiques, et les institutions politiques stimulent l'autogestion, mais elles sont aussi souvent même un obstacle à l'autogestion. C'est la révolution qui a le plus grand mérite pour l'établissement des rapports aussi complexes entre les institutions politiques et l'autogestion, ce qui peut être exprimé en une hypothèse qui a fait l'objet de discussion dans cet ouvrage et qui dit: pour autant que la révolution socialiste est une révolution politique (et elle est prépondérément politique) et pour autant que le contenu politique est développé, et le contenu social est sous-développé d'une révolution socialiste, au moins pour autant la fonction sociale et le rôle des institutions politiques deviendront et resteront renforcés, mis en évidence, quelque part même trop accentuée pour une plus longue période. Par la transformation de la révolution politique dans le sens de la révolution sociale, advient la transformation des institutions politiques en celles sociales. Tout ceci impose une question analytique qui est la suivante: jusqu'à quel degré, à quels points et de quelle manière et à l'aide de quelles institutions et instruments, les institutions politiques stimuleront l'autogestion, le processus autogestionnaire et les institutions autogestionnaires en tant qu'alternative aux institutions politiques, comment et sur quels segments établir et maintenir les rapports entre les institutions politiques et l'autogestion? Il existe quelques segments de la réalité sociale sur lesquels s'établissent des rapports complexes, souvent incidents, entre les institutions politiques et l'autogestion, tel que le segment et le domaine de l'orientation politique et de la socialisation des citoyens, le domaine de la protection et de l'autoprotection des valeurs socialistes et en leur sein des valeurs politiques du socialisme autogestionnaire et le domaine d'harmonisation des intérêts politiques. Dans tout ceci le rôle de la violence est une question attrayante — le rôle de la violence administrative et autre, violence de l'exemple personnel dont se sont servis les communards de Paris.